

Den urkristne gudstjeneste og vår - perspektiver og utfordringer

Ove Conrad Hanssen

I Innledende bemerkninger

Når en antyder en sammenlikning mellom den nytestamentlige tidsalder - eller urkristendommen - og vår egen tid, får en ofte den reaksjon at urkristendommens former og ordninger ikke automatisk kan overføres til, eller gjøres til et bindende mønster for, vår tid. Vi er nødt til å ta hensyn til den tiden vi lever i, med endrede kulturelle og sosiale forhold. Og det er naturligvis riktig, og jeg er enig i det. Enhver tidsalder, ja, kanskje vi etter hvert må si enhver generasjon, må arbeide med å tilrettelegge vårt gudstjenesteliv og vår forkynnelse slik at vi kommuniserer med de mennesker vi er satt til å tjene blant. Det burde vel egentlig være en udiskutabel sannhet.

Problemet kan imidlertid synes å være det at vi i vår lutherske gudstjenestetradisjon i høy grad har latt oss binde av middelalderens modeller og idealer, med deres bakgrunn i en tilnærmet kristen enhetskultur. Ja, det er jo noe underlig at en kirke med reformatoriske idealer som 'sola scriptura' og 'ecclesia semper reformanda', i den grad føler seg forpliktet på en gudstjenesteform som ikke finnes i Det Nye Testamente, nemlig den stiliserte, strikte liturgiske og prestedominerte gudstjeneste. Men den er jo tusen år gammel sier noen, vi kan vel ikke forandre på noe da? Etter min mening er problemet ikke at den er gammel, men at den ikke er gammel nok, og at den gjenspeiler en kultursituasjon som er annerledes enn både den første kristne tidsalder og vår egen tid. Det er et faktum, som kirkens ledere snart må våge å se i øynene, at oppslutningen om de tradisjonelle preste- og organistdominerte liturgiske gudstjenester er i klar tilbakegang i alle de europeiske, protestantiske kirker. Unntak finnes i endel domkirker, men forklaringen på det synes ofte å være sterke innslag av kristne mennesker som er misfornøyde med sin lokale gudstjenestefeiring, eller tilfeldig besøkende turister.

Jeg sa bevisst protestantiske kirker, for situasjonen er mange steder den at de romersk katolske kirker er mer fleksible i sin gudstjenestefeiring, og at liturgien der utføres på en mer ledig og uformell måte.

Nå skal det ikke være noe hovedpoeng i dette foredraget å rette kritikk mot vår nåværende høymesse, men vi lever i dag i en tid med så mange og så raske endringer i samfunns- og kirkeliv, at vi blir å likne med strutsen som stikker hodet i sanden og tror at problemet dermed er løst, dersom vi ikke er villige til å stille noen radikale spørsmål ved måten våre gudstjenesteordninger fungerer og kommuniserer på. Ja, for det kan vel ikke være slik at det er viktigere for oss å feire gudstjeneste etter en bestemt historisk betinget ordning, enn det er at mennesker kommer til våre gudstjenester?

Jeg skal her ikke gi meg inn på noen omfattende analyse av vår tid og de kulturelle endringer som er på gang, men bare nevne en bok av den amerikanske teolog og religionsosolog Harvey Cox.

Han ble kjent og omstridt på 60-tallet for sin bok '*The Secular City*'¹ hvor han spådde at religionen snart ville dø ut i den vestlige kultur og at kirken nå måtte forberede seg på å møte helt sekulariserte mennesker.

¹ New York 1965.

I sin nyeste bok fra 1994 *Fire from heaven. The Rise of Pentecostal Spirituality and Reshaping of Religion in the Twenty-first Century*,² innrømmer han at han tok fullstendig feil og sier at grunnen til dette var hans totale uvitenhet om den internasjonale pinsevekkelse og den framdytende karismatiske bevegelse i de historiske kirker. Han mener nå at vi står overfor 'a tidal change in the understanding of religion' (103), og at søkende mennesker i dag '(are) looking for a spirituality that welcomes emotions as well as ideas' (107). Videre skriver han om den klassiske spenning mellom orden og spontanitet og hevder at 'a religion that does not recognize and make room for both, is doomed' (32).

Jeg har personlig en del innvendinger mot Cox bok, men jeg tror at han aktualiserer helt vesentlige problemstillinger som går på det å forstå og å kommunisere med mennesker i vår kultur i dag.

Avslutningsvis i denne innledningsdelen vil jeg nevne tre grunner til at jeg i dag mener det er viktig å hente inspirasjon fra NT og den urkristne gudstjeneste:

- a. NT og urkristendommen representerer den kristne kirkes røtter, og selv om vi ikke slavisk kan overføre former og ordninger til vår tid, så finnes det her kilder som enhver senere generasjon trenger å øse av og lære av, også når det gjelder vårt gudstjenesteliv.
- b. Den 'postmoderne' og sammensatte kultur, med stadig nye innslag av gamle og nye religiøse strømninger, som vi lever i, synes å ha en rekke likhetstrekk med den flerkulturelle og flerreligiøse kontekst som de første kristne levde i. På mange måter synes vår tids mennesker å kjenne seg bedre igjen i antikkens kultur og religion enn i middelalderens og reformasjonstidens.
- c. Det skjer i dag en 'gjenopptagelse' av erfaringsdimensjonen ved den urkristne gudstjeneste og ved det kristne liv generelt i NT. I nyere norsk forskning formuleres dette f.eks. av Karl Olav Sandnes på følgende måte, 'Ånden kan ses, høres eller merkes i nådegaver, fellesskaps erfaringer og i det at menneskers liv forandres og settes fri til å tjene andre. Ånden er for Paulus empiri. Det vil si at mennesker kan merke Ånden'.³ På en måte kan en si at utfordringen fra erfaringsdimensjonen, det å ta på alvor det hele menneske, også med følelser, lengsler og behov for fellesskap, i tillegg til det forstandsmessige, er noe som i dag møter kirken både fra den samtid vi lever i og fra urkristendommen⁴.

II Den urkristne gudstjeneste

Felles ordning fra apostlene av?

² Reading, Massachusetts 1994.

³ *I TIDENS FYLDE. En innføring i Paulus' teologi*, Oslo 1996, 110.

⁴ Jf. her Arnold Bittlinger, 'Der neutestamentliche charismatische Gottesdienst im Lichte der heutigen charismatischen Erneuerung der Kirche', i J. Panagopoulos, *Prophetic Vocation in the New Testament and today*, Leiden 1977, 186-209.

Det syn som var rådende i vide kretser, opp til begynnelsen av dette århundre, at det forelå en ferdig utviklet og allment rådende gudstjenesteordning helt fra apostlene av, er det i dag ikke lenger mulig å fastholde. Snarere har vel den tyske eksegeten Rudolf Stählin⁵ rett når han sier 'Am Anfang steht nicht die Uniformität, sondern die lebendige Fülle der Manigfaltigkeit' (I begynnelsen fantes ikke uniformiteten, men en levende fylde av mangfoldighet).

Felles grunnstruktur?

Allikevel har det i nyere tid vært vanlig å si at det på tross av mangfoldet har eksistert en viss felles struktur, eller grunnform, i gudstjenesten i de første to-tre århundreder. En av vår tids betydeligste liturgihistorikere, Paul Bradshaw, stiller imidlertid også spørsmål ved dette. I en art. om gudstjenesten i den nytugivne *TRE (Theologische Realenzyklopädie)* skriver han, 'Mehr und mehr tritt zu tage, wie gross auch die Variabilität der Struktur und damit der Freiheit in der Gottesdienstentwicklung einzelner Gemeinden war' (*Det blir mer og mer klart hvor stor variasjonen var også i strukturen, og dermed hvor stor frihet de enkelte menigheter hadde til å utvikle sine gudstjenester*).

Og han fortsetter (min oversettelse), 'Endog innen hver menighet var en bare delvis forpliktet på den samme form. Skriftlig fikserte liturgiske tekster var i de første tre århundreder så godt som ukjente (og der hvor vi har fikserte bønner er disse primært å forstå som forslag og eksempler, og ikke som bindende eller forpliktende tekster, min kommentar). Gudstjenesten ble følgelig ofte improvisert og utviklet seg dermed tilsvarende fleksibelt, selv om den samtidig i høy grad var preget av den sedvane og muntlige tradisjon som den enkelte menighet mente seg å ha mottatt fra sin grunnlegger⁶

Det synes å foreligge en klar konsensus i forskningen om en slik utstrakt fleksibilitet og variasjon i de første tre århundreder, og innen den nytestamentlige forskning har en forsøkt å beskrive utviklingen av gudstjenestelivet ved hjelp av begrepsparet *coherence - contingency*. Dette begrepsparet er særlig hentet fra den amerikanske eksegeten J. Christian Beekers paulusstudier⁷, og søkt anvendt på gudstjenesteutviklingen av briten Ralph P. Martin⁸. Slik Martin bruker disse begrepene betegner *coherence*, noen viktige hovedelementer i gudstjenesten som urkristendommen og den tidlige kirke hadde felles og som ofte utgjorde et gjenkjennelig mønster. *Contingency*, betegner den fleksible anvendelse av disse elementer i ulike kontekster og situasjoner.

Martin fremsetter følgende tese, som etter min mening kan ha mye for seg: 'that Christian Worship arose and developed within the matrix of this interplay of coherence and contingency' (64). (Den kristne gudstjeneste vokste fram og utviklet seg i en støpeform hvor det foregikk et samspill mellom det koherente og det kontingente).

Om vi skulle hente et annet populært begrep fra teologien i dag, så foregikk det altså en kontinuerlig *kontekstualisering* av gudstjenesten, av dens struktur og former. Dvs.: de første kristne hadde visse sentrale ledd eller elementer som hørte hjemme i gudstjenesten, men

⁵ 'Die Geschichte des christlichen Gottesdienstes von der Urkirche bis zur Gegenwart', i *Leiturgia* band I, Kassel 1954, 1-81, her 4.

⁶ *TRE* band XIV, 'Gottesdienst IV. Alte Kirche', 1985, 39-42, her 40.

⁷ Jf. *Paul the Apostle. The triumph of God in Life and Thought*, Edinburgh (1980)/1989, og 'Recasting Pauline Theology. The Coherence-Contingency Scheme as Interpretative Model' i J. Bassler (ed), *Pauline Theology*, vol I, Philadelphia 1991, 15-24.

⁸ 'Patterns of Worship in New Testament Churches', *JSNT* 31, 1989, 59-85.

tilretteleggelsen og utformingen av disse kunne variere fra sted til sted og fra tid til tid. Jeg tror vi kan si at dette er et generelt bilde av situasjonen i de to-tre første århundreder som gjenspeiler en utbredt konsensus i nytestamentlig og patristisk forskning.

Viktige innholdsmessige felles elementer i den urkristne og tidlige gudstjeneste

Hva kan vi så peke på av innholdsmessige elementer som synes å ha hørt med til det vi her har kalt gudstjenestens koherente side? Jeg bruker ikke mye tid på dette, men anslår noen synspunkter⁹.

Først litt til gudstjenestens jødiske bakgrunn. De første kristne var jøder og hadde sin bakgrunn i tempelgudstjenesten, samlinger i synagogen og det bønneliv som utfoldet seg i jødiske hjem. Det er derfor bred enighet om at også viktige elementer fra den jødiske tradisjon kom til å spille en sentral rolle i den kristne gudstjenestefeiring. Imidlertid er det viktig å være klar over at tidligere forskning på dette område i for høy grad har konsentrert seg om den mer stiliserte og uniforme synagogeliturgi som, under ortodoks rabbinisk innflytelse, ble utviklet etter templets fall.

Det bilde som forskningen de siste 20-30 år har tegnet av synagogegudstjenesten på Jesu tid fremhever at denne var preget av større frihet og fleksibilitet enn det den senere utvikling gir inntrykk av. F.eks. var fri, spontan bønn helt vanlig, og det var stor variasjon. Bønnelivet i synagogene hadde visse fellestrekk, `but (was) not as yet restricted to any wording, structure, or liturgical form'¹⁰. Det de første kristne hadde med seg fra templet og synagogen var da særlig lesning og utleggelse av gammeltestamentlige tekster, bønn og forbønn, men også gledesfylt sang og dans i tilbedelsen av Herren¹¹.

Det radikalt ny i forhold til jødedommen var bekjennelsen til Jesus fra Nasaret som Messias og Guds Sønn, tilbedelsen av Ham som den oppstandne og levende Herre, og forvissningen om at den lovede Hellige Ånd nå var virksomt tilstede i Jesu Kristi menighet.

Det ligger utenfor vårt sikte her å skjelne mellom ulike typer av gudstjenester, men med Ferdinand Hahn nevner vi følgende momenter som alle synes å ha vært viktige, selv om ikke alt dette nødvendigvis har skjedd i hver gudstjeneste¹². Til de fleste av disse punktene kan det naturligvis knyttes skrifthenviisninger.

⁹ Jf. i tillegg til nevnte art. av Ralph Martin, C.F.D. Moule, *Worship in the New Testament*, Grove Liturgical Study No. 12/13, Bramcote 1961 og 1977 og Ferdinand Hahn, `Gottesdienst III. Neues Testament' *TRE XIV*, 28-39. Den sistnevnte art. gir også en omfattende litteraturoversikt.

¹⁰ Paul Bradshaw, *Daily Prayer in the Early Church*, London 1981 (Alcuin Club 63), 18f.

¹¹ Jf. Ove Conrad Hanssen, `Den urkristne gudstjeneste - en Atjeneste ved Guds Ånd', *TTK* 61, 1990, 241-254, 242f.

¹² Hahn, *TRE XIV*, 33-35.

- 1) Lesning fra Den Hellige Skrift, i den første tid primært GT.
- 2) Proklamasjon av Evangeliet - i tilknytning til muntlig tradisjon og etter hvert ulike urkristne skrifter.
- 3) Preken. Utleggelse av Skriften, men også proklamasjon av det sentrale frelseskerygma og undervisning
- 4) Bønn og lovsang.
- 5) Åndsgaver i funksjon. Særlig profetisk tale, men også andre åndsutvirkede gaver.
- 6) Nattverdfeiring og bordfelleskap.
- 7) Dåp.

Felles for alle gudstjenester var videre en klar *kristologisk konsentrasjon* med tilbedelse av den oppstandne Herre og forvisning om at Han selv var tilstede. Videre et *eskatologisk perspektiv*, med en klar forventning om hans gjenkomst for dømme alle mennesker, og en *felleskapsdimensjon, koinonia*, som innebar at hver enkelt troende var delaktig i og innesluttet i et felleskap som ikke bare var rent åndelig, men omfattet hele mennesket. At dette siste ikke bare var et særtrekk ved urmenigheten i Jerusalem, jf. Apg 2,44ff, men har preget menighetene utover i den gresk-romerske verden, finner vi et eks. på i Tertullians *Apologi*, 39 (min oversettelse):

Se, sier de, hvor oppmerksomme de er mot hverandre (hvordan de elsker hverandre). Selv er de drevet av gjensidig hat.... Ettersom vi står sammen i sjel og sinn, nøler vi ikke med å dele våre eiendeler med hverandre. Alt har vi felles blant oss, bortsett fra våre hustruer.

Det er to momenter som vi videre vil ta opp vedrørende hva som var typisk og viktig ved den urkristne gudstjeneste, nemlig lekfolkets rolle og kombinasjonen av orden og frihet, eller struktur og spontanitet.

Lekfolkets rolle

I noe av den eldre tyske litteratur som var inspirert av den religionshistoriske skole kunne en få et bilde av den urkristne gudstjeneste som en fri og demokratisk karismatisk happening uten noen slags kontroll eller ledelse. Dette bildet lar seg ikke belegge i tekstene uten at en øver vold på disse.. Det er ingen tvil om at det i de kristne menigheter helt fra begynnelsen av fantes faste tjenester og at disse også spilte en viktig rolle ved ledelsen av gudstjenesten. Vi må regne med at dette var tilfelle både i husmenighetsamlinger og i større fellessamlinger i byene.¹³

Men selv om det fantes et definert lederskap, forutsetter hele den nytestamentlige ekklesiologi at ulike tjenester og nådegaver var i funksjon og utfylte hverandre i gudstjenesten. Vi henviser her kort til tekster som Rom 12,4-8; 1 Kor 12 og 14; Efes 4,11-16 og 1 Pet 4,10-11.

Det er vesentlig å legge merke til at Paulus undervisning og tilrettevisninger i 1 Kor 11, 12 og 14 ikke bare sikter på det som skjer i mindre husmenigheter, men på de større felles menighetssamlinger. Jf. språkbruken i 11,20 *«Når dere kommer sammen på det samme sted»*, og 14,23 *«Om nå hele menigheten kommer sammen»*¹⁴.

¹³ Jf. Vincent Branick, *The House Church in the Writings of Paul*, Wilmington 1989, 20ff.

¹⁴ Til vekslingen mellom sammenkomsten i husmenigheter og større felles samlinger, jf. Ove Conrad Hanssen, *«Gud er sannelig blant dere» Om gudstjenesteliv og misjon i urkirken og den tidlige kirke*, i

I denne konteksten er det altså 14,26 må leses:

Hva så brødre? Når dere kommer sammen, har den ene (her kunne det ha stått enhver) en salme, en annen har lære, én har åpenbaring, én har tungetale, en annen har tyding. Men la alt tjene til å bygge opp.

Det er interessant å se hvor ofte pronomenet *e[kastoj]*, forekommer i denne sammenhengen hvor Paulus beskriver nådegaver eller tjenester (Rom 12,3; 1 Kor 3,5; 7,7.20; 12,7.11; 14,26). Hos Paulus primært substantivisk med betydningen; hver enkelt eller enhver. Det typiske for den paulinske bruk beskrives i spessiallitteraturen slik; `it expresses the involvement (by call or offer) of *each individual* and makes the statement more direct and personal'¹⁵.

Denne pregnante betydning kommer fram i noen tekster i Bibelselskapets oversettelse, men f.eks. ikke her i 1 Kor 14,26. Det er videre klart at den paulinske bruk her får sin spesielle mening utfra tanken om menigheten som Kristi legeme (f.eks. 1 Kor 12, 12.14.18). Det å være blitt et lem på Kristi legeme innebærer også at en har fått en nådegave eller en tjeneste (Rom 12,4-5). Og legemet vokser og bygges opp ved at hvert enkelt lem er villig til og får mulighet til å fungere `alt etter den oppgave som er tilmålt hver enkelt del' (Efes 4,16).

Etter min mening ville det nok være en klar feilslutning å tolke denne språkbruken slik at alle i menigheten på en eller annen måte skulle tjene i selve gudstjenesten, men vi får allikevel et inntrykk av at det i det urkristne gudstjenesteliv var et mangfold av tjenester og nådegaver som utfylte og supplerte hverandre. Forutsetningen for at dette kunne fungere var at dette tidlige gudstjenesteliv var preget av fleksibilitet og åpenhet også for spontane, åndsvirkede ytringer.

Orden og frihet - struktur og spontanitet

I moderne bibelforskning er det særlig den sveitsiske eksegeten *Oscar Cullmann* som tidlig har løftet frem dette særpreget ved det urkristne gudstjenesteliv¹⁶. Han hevder at det er den urkristne gudstjenestes styrke at den tillater fri gudstjenesteutøvelse og liturgisk bundethet å gå hand i hand og tjene det samme mål, nemlig menighetens oppbyggelse (33).

Også en annen ekseget (som jeg allerede har sitert og) som på 50-tallet skriver om gudstjenesten, Rudolf Stählin, hevder at dersom vi skal forstå Det Nye Testamente på dette område så må vi frigjøre oss fra det moderne alternativ: pneumatisk frihet eller liturgisk bundethet. NT lærer oss å se begge deler forbundet med hverandre (12). Denne forståelse av den urkristne gudstjenestes særpreg er ikke på vesentlige punkter blitt bestridt. Snarere kan en si at all nyere forskning omkring den urkristne gudstjeneste, dens bakgrunn i jødedommen og dens utvikling i de første to-tre århundreder bekrefter det bilde som her tegnes.

Spørsmålet er så: har det vi her har sagt om den urkristne gudstjeneste noen relevans eller praktisk betydning for oss i dag, eller skal vi bare ta det til etterretning som interessant historisk informasjon.

Dette leder oss over til vår neste hoveddel. .

III Vår gudstjeneste anno 2001

Den strikte liturgiske gudstjenesteform vi har i Den norske Kirke i dag er et resultat av en

¹⁵ *EXEGETICAL DICTIONARY OF THE NEW TESTAMENT*, Horz Balz and Gerhard Schneider (eds.), Grand Rapids 1990, vol I, 404.

¹⁶ Jf. hans bok *Urchristentum und Gottesdienst*, Zürich/Stuttgart 1950.

utvikling i middelalderen, særlig fra 700-800 tallet og opp til 1200 tallet. Det ligger utenfor vårt sikte her å gå inn på sider ved denne utvikling, men vi kan vel konstatere at reformasjonstiden i hovedtrekk overtok middelalderens ordninger. Det var altså ikke gudstjenestelivet som sto øverst på dagsordenen for reformatorene. Intensjonen synes å ha vært å rense den gamle messe fra det som var uforenlig med reformatorisk teologi, og samtidig styrke elementer som salmesang og preken på morsmålet og i det hele gudstjenestens kateketisk-undervisende preg.

Allikevel finnes det ansatser til en mer radikal tenkning om gudstjenesten og beskrivelse av flere mulige gudstjenesteformer hos Martin Luther. Jeg tenker her på skriftet *Deutsche Messe* (*Den Tyske Messe*) fra 1525/26¹⁷. Her finner vi et sterkt oppgjør med den tanke at gudstjenesteordningene har noen verdi i seg selv, og en understrekning av at ordningene må være slik at de kommuniserer med de brede lag av folket. Ordningene er ikke så viktige for dem som allerede er kristne sier Luther, men gudstjenestene må være slik at de tjener til å lære opp de enfoldige og de unge. Han synes, med andre ord, å være svært opptatt av *kommunikasjonsaspektet* ved gudstjenesten, og han vegrer seg ikke for å sammenlikne en gudstjenesteordning med en mynt eller en sko som er blitt for gammel, og som må skiftes ut.

For ordninger skal tjene til å fremme troen og kjærligheten, de skal ikke være til skade for troen. Når de ikke lenger fyller denne sin oppgave, da er de allerede døde og borte og gjelder ikke mer. -

En ordning er en utvendig ting, og uansett hvor god den er, så kan den risikere å bli misbrukt. Men da er den ikke mer en ordning; da er den i stedet uorden. Derfor er det ingen ordning som kan bli stående og være gyldig utfra seg selv, slik man hittil har trodd om de pavelige ordningene. Nei, enhver ordnings liv, verdi, kraft og nytte ligger i den rette bruken; uten den gjelder de ikke og duger ikke til noe som helst. (33-34).

Kanskje skulle vi våge følgende spørsmål; ville Luther ha ment at en gudstjenesteordning som samler mindre enn 5% av kirkens dømte medlemmer til ukentlig gudstjeneste fremdeles duger?

Jeg skal ikke forsøke å besvare dette spørsmålet, og la meg straks gå videre med å si at jeg selv ikke på noen måte mener at vi f.eks. i Den norske kirke i dag fortest mulig bør sette i gang med å rasere våre gudstjenesteordninger. Personlig mener jeg at disse gudstjenesteformene, slik de nå er utmyntet i den siste liturgireformen, framdeles bærer med seg mye verdifullt og slitesterkt.

Men jeg mener at de reformer vi har fått ikke på noen måte har tatt på alvor *den dramatiske situasjon* vi er i med hensyn til gudstjenesteframmøtet i dag, og som etter min mening ikke lar seg bagatellisere av en kirke som fremdeles døver over 80% av befolkningen.

Selv mener jeg at det er mulig, og helt nødvendig, å lære noen vesentlige ting av den urkristne gudstjeneste, og å integrere sentrale intensjoner i denne i våre gudstjenesteordninger i dag slik at disse blir langt mer fleksible¹⁸. Ja, jeg vil si det så sterkt at de kirker som ikke er villige til det langt på vei er 'doomed', for å sitere Harvey Cox.

¹⁷ Godt oversatt og kommentert i Sigurd Hjelde, Inge Lønning og Tarald Rasmussen, *Martin Luther. Verker i utvalg*, Oslo 1982, bind V, 7-39.

¹⁸ Et interessant eksempel på den diskusjon som i dag foregår blant amerikanske lutheranere finnes i boken *The Other Story of Lutherans at Worship. Reclaiming our Heritage of Diversity*, Tempe, Arizona 1995, av David S. Luecke. Her argumenteres det sterkt for at det i den lutherske tradisjon må gis plass for et mye større mangfold i gudstjenestefeiringen.

Jeg tenker særlig på fire ting, som jeg selv ser som viktige:

- a) En mer utstrakt bruk av og synliggjøring av lekfolkets rolle i gudstjenesten.
- b) En større åpenhet for spontanitet gjennom friere lovsang og åndsutvirkede ytringer. Naturligvis ikke ukritisk og uten prøving.
- c) En klarere konkretisering av legemetanken og omsorgsdimensjonen i menighetens liv, gjennom ulike former for forbønn i gudstjenesten. Det må være mulig å komme til menighetens gudstjeneste både med sin sorg og med sin glede
- d) Et større fokus på *koinonia* aspektet ved gudstjenestefeiringen, både som en side ved selve gudstjenesten og rammeverket rundt denne. Våre menigheter må på en helt annen måte utfordres av det faktum at ensomhet og mangel på nære relasjoner og sosialt nettverk er noe av et hovedproblem i vårt samfunn idag.

Mye av dette behøver ikke å oppleves som så radikalt nytt, og kan i stor utstrekning tilrettelegges innenfor gjeldende liturgiske ordninger.

La meg videre understreke at slike endringer som vi her foreslår ikke bør gjennomføres av presten eller menighetsstaben suverent og alene. En vei å gå kan være å tillyse samtaler om gudstjenesten hvor ulike aldersgrupper, og da ikke minst de unge, får komme til orde. De som måtte motsette seg enhver forandring bør da kunne avkreves en gjennomtenkt argumentasjon, og ikke få slippe unna med 'slik har vi alltid, eventuelt aldri, gjort'.

Paul Bradshaw nevner i en art.¹⁹ at siden liturgien i de første århundrer var 'a corporate activity in which the laity had a part', så hadde lekfolket gode muligheter til å motsette seg endringer. I dag hvor tendensen bør være å gi lekfolket tilbake deres legitime funksjoner i gudstjenesten bør disse kunne motiveres til å bli gode medspillere og medarbeidere i arbeidet med å gjøre gudstjenesten mer fleksibel.

Jeg avslutter med noen forsøk på konkretiseringer av de tre nevnte områder:

1. Det synes å være en god regel at tekstleseren er et vanlig medlem av menigheten. Tekstleserne bør imidlertid gis hjelp og instruksjon slik at det blir god kvalitet på lesningen. Om en er på en anglikansk gudstjeneste slår det en at både prester og lekfolk der leser tekstene mye bedre enn oss. Den enkle forklaring er at de, ikke minst prestene, får mye hjelp og skoling til dette. Fremføringen av Markusevangeliets tekst i teatret har lært oss hvilken bærekraft tekstene har i seg selv når de leses godt.
2. Når det gjelder den musikalske side ved gudstjenesten er dette naturlig vis et omfattende og ofte komplisert tema. Men både historisk og musikalsk sett er det unaturlig at orglet alene skal dominere gudstjenesten. Det er f.eks. interessant å se hvor mye mere fleksible mange katolske gudstjenester nå er med hensyn til bruk av andre instrumenter. I min tid ved Universitetet i Lund i Sverige på 80-tallet var jeg ofte på meget høykirkelige gudstjenester. Men der var det ikke uvanlig at organisten gikk ned fra orgelkrakken,

¹⁹ 'Authority and Freedom in the Early Liturgy' i Kenneth Stevenson (ed), *Authority and Freedom in Liturgy*, Grove Liturgical Study No.17, Bramcote Notts, 1979, 4-10, her 7.

grep sin gitar og ledet menigheten i bibelkor og enkle åndelige viser.

I Gøteborg stift foreligger det nå en godkjent samling av lovsanger og enkle vers til bruk i gudstjenesten, og disse brukes flittig ikke minst under nattverden. Ofte er det en forsangergruppe i funksjon. Svenskene, som ofte har en sterkere liturgisk bevissthet enn oss, ligger langt foran oss i dette å ta friere lovsang i bruk i gudstjenesten. Hvorfor skulle det ikke også i norske gudstjenester være mulig med en større fleksibilitet, både når det gjelder musikkformer og instrumentbruk.

Konkrete forslag: a) Forsøk å sette sammen en forsangergruppe gjerne med noen instrumenter. Disse kan så brukes på ulike måter.

b) Inviter til en samling med friere sang og lovsang en halv time før gudstjenesten starter.

c) La forsangergruppene lede an i noen enkle lovsanger under nattverdfeiringen.

d) _____

3. Frie, mer eller mindre spontane, nådegaveytringer har flere steder fått en åpen mulighet etter, eller i forlengelsen av, kunngjøringene. Et annet mulig sted for dette kunne være etter takkekollekten for nattverden, før slutningssalmen. Der hvor slike gaver begynner å komme i funksjon, er det viktig med en åpen kommunikasjon og samtale om hvordan det best kan fungere.

4. Et meget viktig område er bønnens og forbønnens plass. Her åpner Forbønn IV opp for en mye større fleksibilitet og for en utstrakt bruk av leke forbedere.

Noen forslag:

a) Hvorfor ikke ha et bønne utvalg, eller noen grupper som får ansvar for å forberede kirkebønnen, slik at denne i tillegg til faste og generelle ledd også i mye større utstrekning kan gjenspeile aktuelle sider ved menighetens liv, ved lokalsamfunnet og ved verdenssituasjonen.

b) Hva med å plassere et par høytalere ulike steder i kirken og fordele kirkebønnens ledd, pluss noen aktuelt formulerte bønnemner, på noen lekfolk som ber sine deler av bønnen fra disse ulike posisjoner. Dette kan gi et sterkere inntrykk av at det dreier seg om menighetens, og ikke bare prestens forbønn

c) Hvorfor ikke også åpne opp for konkret forbønn, eventuelt også med salving av og forbønn for syke. Dette bør forberedes ved undervisning og motivering utfra den bibelske legemetenkning om menigheten; `vi er hverandres lemmer´ (Rom 12,5), `For om ett lem lider, lider alle de andre med´ (1 Kor 12,26).

Jeg kan ikke se noe holdbart argument mot at menighetens legemekarakter og karakter av omsorgsfelleskap skulle kunne konkretiseres ved at mennesker kommer frem og kneler ved alterringen. Argumenter utfra tradisjon, sedvane og folkekirkelige hensyn bør her ransakes utfra spørsmålet om vi har en annen forståelse av hva gudstjeneste er enn urkristendommen.

Et motargument er at mennesker er redde for å synliggjøre at de trenger forbønn. Her ligger det stor utfordring i å motarbeide vår fasadereligiøsitet og våre fariseiske tilbøyeligheter til å late som om alt er vel, også når det ikke er det. Muligheten for personlig forbønn i gudstjenesten kan således hjelpe til å demonstrere at det er legitimt å vise svakhet og å ha behov for hjelp både fra Gud og mennesker. Vi bør kunne lære å innrømme overfor hverandre at vi alle fra tid til annen sliter med problemer og vanskeligheter, og at det ligger stor styrke og hjelp i det å kunne få forbønn i menigheten. Et mål for enhver menighet burde,

etter min mening, være å utvikle små forbønnsteam av erfarne leke forbedere som kan ta del i forbønnen.

En kan her naturligvis diskutere om slik forbønn best skjer i forlengelsen av gudstjenesten, men en mister da det aspekt at det er hele menigheten som ber.

Allikevel kan dette mange steder være en fordel, både utfra et tidsaspekt og utfra det hensyn at fokuseringen på enkeltpersoner som søker forbønn blir mindre.

Noen steder er det blitt naturlig at store deler av menigheten sitter igjen og engasjerer seg i forbønnen, selv om gudstjenesten eller møtet formelt er avsluttet.

Det kan da også være ønskelig, av diskresjonshensyn, at det lyder dempet musikk eller lovsng mens forbønnen foregår.

Kort konklusjon

La meg igjen gjenta at det ikke er min intensjon å rasere den liturgiske gudstjeneste. Intensjonen er å gjøre den mer tilgjengelig i en kultursituasjon som, særlig i bysamfunnene, er radikalt endret. Samtidig ønsker jeg å minne om det reformatoriske prinsipp at kirken stadig må reformeres. Det må også gjelde gudstjenesteordningene. Når en sko er utgått, må vi skaffe en ny sier reformatoren. Og selv om vi ikke kan overføre den nytestamentlige eller urkristne gudstjeneste direkte til vår tid, så finne det allikevel noen viktige prinsipper som vi kan ta opp og søke å lære av. En variert bruk av leke medarbeidere, og villigheten til å la faste og mere spontane innslag få å hand i hand, er etter min mening slike helt grunnleggende prinsipper som fundamnetalt gjenspeiler både den NT.lige ekklesiologi og pneumatologi.

Ligger på \\ADMO\HANSEN\FOREDRA\NTGUDSTJ.doc